

Сабол Діана Михайлівна

старший викладач кафедри методики та психології дошкільної і початкової освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка (Україна)

Наковий керівник:

д. психол. н., професор О. М. Лозова

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ НА ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ

Вишивка належить до одного з найдавніших, найбільш поширених і розвинених видів народного прикладного декоративного мистецтва. Народна вишивка, на відміну від вишивки художньої, слугує ознакою причетності її створювача (користувача) до певного етносу. У вишивці правомірно виявляються ознаки не лише національно-специфічної, а й загальнолюдської культури. Подібно до музичного мистецтва, вишивка є мистецтвом, зрозумілим для всіх, тому вона може виступати як своєрідний вид комунікації.

Виходячи з того, що етнічна ідентифікація громадян є важливим аспектом для побудови нової української держави з древньою історією та глибоким корінням, ми наголошуємо на тому, що для повноцінного виховання підростаючого покоління важливо опиратися на надбання та традиції наших пращурів, на культуру рідного народу, одним із проявів якої є українська народна вишивка.

Українська народна вишивка віддзеркалює історію, художню творчість та світогляд народу. Вона є тією історико-культурною цінністю, в якій український етнос закарбував бачення навколишнього світу, красу і неповторність оточення крізь символічну призму, притаманну лише йому. Специфіка української народної вишивки полягає в тому, що це мистецтво в художній формі відображає живописну, графічну, орнаментальну, естетичну культуру українського народу.

Для нашого дослідження вишивка являє інтерес як психологічний феномен, а саме в плані розуміння семантики української народної вишивки, її розвивальних можливостей, емоційної складової, а також того, як вишивка впливає на формування етнічної свідомості юного етнофора. Вишивка може виступати також як специфічні письмена, через композиції, колір і орнаментику яких, можна визначити відмінні ознаки певного етносу. Т. В. Кара-Васильєва стверджує: «Вивчення народної української вишивки закономірно входить в коло проблем національної культури, історії,

етнографії, освіти, соціології, психології, бо саме знаковість, сакральне значення, семантика допомагають нам в своїй українській самоідентифікації. Це ті закодовані письмена, які читаються в наших вишиванках і допомагають нам усвідомлювати свою належність до свого етносу, засвідчують невмирущі, життєствердні сили, допомагають у формуванні етнічної свідомості» [2].

Українська народна вишивка несе в собі такий глибокий семантичний зміст, що її можна тлумачити як сакральний літопис. Наукові підвалини розуміння цього змісту знаходимо у Л. Леві-Брюля та О. Байбуріна, які стверджували, що орнамент, нанесений на хатні речі, виступає як захисний текст, як оберіг від містичної сили. О. Найден також пише про те, що орнамент – це посередник між людиною і оживленим нею світом, тому орнамент належить їм обом.

Змістовне визначення сутності знаку, символу та образу в українській народній вишивці подає О. Польшина. Дослідниця розглядає знак як феномен, що запускає процеси усвідомлення людиною смислу зображення. Зауважимо, що духовний аспект феномену української народної вишивки стосується формування і розвитку етнічної свідомості. Занурення у вивчення глибинних значень і символів народної вишивки формує особистість, у цьому процесі відбувається самоідентифікація молодого людини, її духовне збагачення.

У давні часи вишивка носила оберегове значення, тобто несла в собі знаковість захисту родини, окремої людини від недобрих проявів природи і недоброзичливців. В узори закладались символи, які налаштовували психіку реципієнта на процвітання, урожай, багатство, тобто вишивка мала в першу чергу сакральне значення, а вишиття часто сприймалося як осереддя магічної сили. У давнину вишивались майже всі предмети одягу: сорочки, корсетки, свитки, кожухи, спідниці, киптарі, хустини, очіпки, лучки, намітки, а також рушники, настільники тощо.

А. В. Варивончик інтерпретує семантику народної вишивки як орнаментально-оберегову знаковість, що наносились на одяг, зокрема на сорочки, з метою життєзбереження їх користувачів [1, с. 13]. «Насамперед це – комір (на шиї тримається голова, а її потрібно оберігати), потім плечі (адже звідси починаються головні робочі органи – руки). Орнаменти розташовуються на грудях: у жінок – щоб вигодувати дітей; у чоловіків – щоб захищати свій рід. Важлива роль відводилась подолу сорочки. Так, вважалось, що чим розкішніше його декорування, тим потужніша репродуктивна сила одягненої в неї жінки» [1, с. 14].

Одним із виражальних знакових засобів народної української вишивки є її колористика, а сприймання людиною кольору чинить потужний психо-емоційний вплив. В. Кандінський стверджував, що сприймання кольору має два результати: 1) здійснюється фізичний вплив кольору. Поверхнєве враження від кольору може розвинути в переживання; 2) результат споглядання – це психічний вплив кольору. В цьому випадку виявляється психічна сила фарби, що спричиняє душевну вібрацію. Спираючись на ідею В. Кандінського, О. Польшина стверджує, що колір постає перед нами і як символ.

Найяскравішим зразком декоративно-ужиткового мистецтва українського народу є вишитий рушник. Рушник як символ супроводжував людину протягом усього життя – і в радості, і в горі. Сьогодні рушник використовують у різних випадках: як річ обрядову, декоративну, побутову. Антропологи, фольклористи стверджують, що рушникова символіка найбільше відбилася в народних піснях. Захоплена красою світу, переплетена міфологічною уявою, майстриня творила вигадливі знаки сонця і вогню, місяця і зірок, дерев і птахів, квітів і людей.

Накопичення нових позитивних емоцій під час вишивання сприяє катарсичному процесу, про який згадував Л. С. Виготський. Емоції допомагають не лише в процесах гармонізації та лікування, вони також беруть безпосередню участь у формувальних процесах. Емоції і почуття, так само як інші психічні процеси, забезпечують відображення та пізнання навколишнього світу. Однак емоції відбивають реальну дійсність у формі переживань. Тому споглядання вишитих виробів викликає певні емоції, які «служать для відображення суб'єктивного ставлення» до культури народу, як відображення етнічності.

З цієї позиції варто розглянути естетичні почуття. В інтерпретації академічного тлумачного словника естетичне почуття – це «емоційна реакція людини на естетичні цінності». Як ми зазначали, українська народна вишивка є культурною та духовною цінністю народу, тому вона може викликати естетичні почуття. Подібне розуміння стосується і національних почуттів. Національні почуття – вияви любові й поваги до свого народу, до його культурних надбань. Витвори української народної вишивки – це культурне надбання народу, яке базується на етнічних проявах майстринь, на їх світобаченні і відтворенні цього бачення на полотні. Такі міркування виводять нас у сферу спостереження за тим, як українська народна вишивка викликає національні та естетичні почуття, що базуються на етнічності.

Виходячи з вищеописаних теоретичних позицій можна стверджувати, що вивчення, споглядання і сам процес вишивання має прямий вплив на психіку людини, зокрема, через емоційну складову формує етнічну свідомість. Організована навчальна діяльність виступає основною умовою цілеспрямованого формування особистості, а в нашому дослідженні така діяльність впливає на формування етнічної свідомості підростаючого покоління.

Формування особистості виступає як процес діяльнісного привласнення загально родових (сутнісних) сил людини. Тому формування особистості, коли воно виступає результатом спеціально організованого процесу, можливе лише у випадку його здійснення за логікою його формування в історії культури. Спираючись на ідею С. Д. Максименка щодо практичного застосування традиції, можна сказати, що люди, які займаються вишиванням, користуються всіма надбаннями отриманих ними знань: практичними навичками, які розвивають психічні процеси, і спонукають до вибраного виду діяльності, в нашому випадку – вишивання. Цей процес можна назвати процесом взаємообміну, який «діє в людині».

Сьогодні навчання народній вишивці – це, в першу чергу, залучення учнів до народної творчості, сприяння трудовому та естетичному вихованню, допомога у виборі майбутньої професії, навчання творчо підходити до будь-якої справи, і до вишивання зокрема, розкриття творчого потенціалу учнів. Крім того, що навчання народної вишивки є одним з аспектів у вихованні етно-національного самоусвідомлення молоді, формування етнофора, це ще й засіб саморозкриття особистості, її розвитку, набуття психічного здоров'я, позитивних емоцій, катарсичного процесу та гармонізації особистості.

Як на особистісному рівні важливо прийняти себе, пізнавати себе і любити, так і на соціальному: важливо прийняти, пізнавати і полюбити свою націю, народ, етнос. Одним із важелів для цього є українська народна вишивка, яка ввібрала в себе поєднання краси, мудрості, знаковості, символізму, самобутності українського етносу, через яку варто виховувати любов до свого коріння, формувати позитивне ставлення до своєї культури, тому що як людина через свою особистість транслює себе, так і народ через свою культуру, як своє обличчя, також транслює себе.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варивончик А. В. Традиційна народна вишивка як складова українського одягу (XX) ст. автореф дис...канд. мистецтвознавства. 26.00.01 / А. В. Варивончик, Київ нац. ун-т культури і мистецтв. – К. 2011. – 16 с.
2. Кара-Васильєва Т. Біографія української вишивки / Т. Кара-Васильєва // Наука і суспільство. – 1988. – №1. – С. 46–48.